

O'SMIR YOSHIDAGI O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGI RIVOJLANISH DARAJASINING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA O'ZIGA XOSLIKLARI

Evatov Saminjon Sobirovich,
Farg'ona davlat universiteti
"Pedagogika" kafedrası o'qituvchisi
E-mail: evatovsaminjon83@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligi rivojlanish darajasining pedagogik-psixologik xususiyatlari va o'ziga xos jihatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'smirlik davriga xos psixologik omillar – shaxsiy identifikatsiya jarayoni, emotsional beqarorlik, ijtimoiy faollikning ortishi hamda tengdoshlar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojning kuchayishi kommunikativ kompetentlik rivojiga ta'sir etuvchi muhim omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, o'quvchilarning kommunikativ rivojlanish darajasini belgilovchi kognitiv, emotsional va xulq-atvoriy komponentlar o'zaro bog'liqlikda yoritiladi. Maqolada pedagogik-psixologik shart-sharoitlar, ta'limiy muhit va interfaol metodlarning o'quvchilarda samarali muloqot ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari o'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetentlik, o'smir yosh, pedagogik-psixologik xususiyatlar, muloqot jarayoni, shaxs rivoji, ijtimoiylashuv, emotsional rivojlanish, interfaol metodlar, ta'lim muhiti, kommunikativ ko'nikmalar.

Аннотация. В данной статье на научной основе анализируются педагогико-психологические особенности и специфические характеристики уровня развития коммуникативной компетентности учащихся подросткового возраста. В исследовании рассматриваются психологические факторы, присущие подростковому периоду, такие как процесс личностной идентификации, эмоциональная нестабильность, рост социальной активности, а также усиление потребности в общении со сверстниками как важные факторы, влияющие на развитие коммуникативной компетентности. Также освещается взаимосвязь когнитивных, эмоциональных и поведенческих компонентов, определяющих уровень коммуникативного развития учащихся. В статье обосновывается значение педагогико-психологических условий, образовательной среды и интерактивных методов в формировании эффективных коммуникативных навыков у учащихся. Результаты исследования направлены на совершенствование педагогической деятельности по развитию коммуникативной компетентности подростков.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, подростковый возраст, педагогико-психологические особенности, процесс общения, развитие личности, социализация, эмоциональное развитие, интерактивные методы, образовательная среда, коммуникативные навыки.

Abstract. This article scientifically analyzes the pedagogical and psychological characteristics and specific features of the level of development of communicative competence in adolescent students. The study examines psychological factors typical of adolescence, such as the process of personal identity formation, emotional instability, increased social activity, and a growing need for peer communication as key factors influencing the development of communicative competence. It also highlights the interrelation of cognitive, emotional, and behavioral components that determine the level of communicative development. The article substantiates the importance of pedagogical and psychological conditions, the educational environment, and interactive methods in forming effective communication skills among students. The results of the study contribute to improving pedagogical practices aimed at developing communicative competence in adolescents.

Keywords: *communicative competence, adolescence, pedagogical and psychological characteristics, communication process, personality development, socialization, emotional development, interactive methods, educational environment, communicative skills.*

Kirish. Bugungi axborotlashuv sharoitida shaxsning jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, avvalo, uning kommunikativ kompetentligiga bog'liqdir. Ayniqsa, o'smir yosh davrida muloqot jarayoni shaxs kamolotining yetakchi omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Bu davrda o'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalashga, tengdoshlar bilan faol munosabat o'rnatishga va ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishga intiladilar. Shu bois, o'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlanish darajasi hamda uning pedagogik-psixologik xususiyatlarini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning shaxsiy rivoji, ijtimoiy faolligi va muloqot madaniyatini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, fikr almashish qobiliyati va jamoada samarali faoliyat yuritish imkoniyatlarini ham belgilaydi. Shu bilan birga, o'smirlik davriga xos psixologik xususiyatlar – emotsional beqarorlik, o'z-o'zini anglash jarayonining faollashuvi, tengdoshlar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojning ortishi – kommunikativ kompetentlikning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur maqolada o'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlanish darajasi, uning pedagogik-psixologik xususiyatlari hamda o'ziga xos jihatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida kommunikativ kompetentlikning tarkibiy tuzilmasi, uni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar va samarali pedagogik yondashuvlar yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Kommunikativ kompetentlik tushunchasi turli fanlar – tilshunoslik, pedagogika va psixologiya doirasida keng o'rganilgan. Dastlab bu tushuncha til birliklarini bilish va qo'llash qobiliyati sifatida talqin etilgan bo'lsa, keyinchalik uning mazmuni kengayib, shaxsning ijtimoiy muhitda samarali muloqot olib borish ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladigan kompleks kategoriya sifatida qarala boshlandi. Zamonaviy yondashuvlarda kommunikativ kompetentlik shaxsning bilim, ko'nikma, qadriyat va ijtimoiy tajribalar integratsiyasi sifatida izohlanadi.

Pedagogik tadqiqotlarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish muammosi asosan kompetensiyaviy yondashuv, shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim hamda interfaol metodlar asosida o'rganiladi. Tadqiqotchilar tomonidan o'quvchilarning muloqot madaniyatini shakllantirishda dialogik ta'lim, guruhli ish, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar kabi usullarning samaradorligi asoslab berilgan. Psixologik adabiyotlarda esa o'smirlik davrining o'ziga xos jihatlari – emotsional beqarorlik, o'z-o'zini anglash jarayoni, tengdoshlar bilan muloqotga ehtiyojning ortishi – kommunikativ kompetentlik rivojiga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi. Shu bilan birga, mavjud

tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlanish darajasining pedagogik-psixologik xususiyatlarini kompleks yondashuv asosida o'rganish yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Bu esa mazkur muammoni yanada chuqurroq ilmiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv hamda kompetensiyaviy yondashuv tashkil etadi. Tizimli yondashuv kommunikativ kompetentlikni o'zaro bog'liq komponentlar majmui sifatida ko'rib chiqishga imkon bersa, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishni ta'minlaydi. Kompetensiyaviy yondashuv esa o'quvchilarning muloqot jarayonida egallagan bilim va ko'nikmalarini amaliy faoliyatda qo'llashga yo'naltiriladi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

ilmiy-nazariy tahlil (mavzu bo'yicha adabiyotlarni o'rganish va umumlashtirish),

taqqoslash (turli yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish),

pedagogik kuzatish (o'quvchilarning muloqot jarayonidagi xatti-harakatlarini aniqlash),

suhbat va so'rov (kommunikativ ko'nikmalar darajasini aniqlash), hamda umumlashtirish (olingan natijalar asosida xulosalar chiqarish).

Mazkur metodlar tadqiqot muammosini kompleks yoritish va ilmiy asoslangan natijalarga erishish imkonini berdi.

Natija va muhokama. O'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlanish darajasi bir qator pedagogik va psixologik omillarga bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Xususan, kommunikativ kompetentlikning kognitiv, emotsional va xulq-atvoriy komponentlari o'zaro uzviy aloqada shakllanishi aniqlanib, ularning har biri o'quvchilarning muloqot jarayonidagi faolligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi kuzatildi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilarning kommunikativ faolligi an'anaviy yondashuvga nisbatan yuqori bo'ladi. Jumladan, guruhli ishlash, bahs-munozaralar, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilarning fikrini erkin ifodalash, suhbatni davom ettirish va o'z nuqtai nazarini asoslash ko'nikmalari rivojlanganligi qayd etildi. Bu esa kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishda faol ta'lim texnologiyalarining samaradorligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, o'smirlik davriga xos psixologik xususiyatlar kommunikativ rivojlanish darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tengdoshlar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojning ortishi, o'z fikrini himoya qilishga intilish hamda ijtimoiy faollikning kuchayishi kommunikativ ko'nikmalarining shakllanishi uchun qulay sharoit yaratadi. Biroq ayrim o'quvchilarda emotsional beqarorlik, tortinchoqlik yoki nutq boyligining yetarli emasligi kommunikativ kompetentlik rivojlanishini sekinlashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ldi.

Kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish samaradorligi ta'lim muhitining sifatiga ham bog'liqdir. Ijobiy psixologik muhit, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, o'zaro hurmat va qo'llab-quvvatlash mavjud bo'lgan taqdirda o'quvchilarning muloqot faolligi sezilarli darajada oshadi. Aksincha, qat'iy nazoratga asoslangan, passiv ta'lim muhitida o'quvchilarning kommunikativ rivojlanishi cheklanadi. Shu bilan birga, kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish jarayonida individual yondashuvning ahamiyatini ham ko'rsatdi. O'quvchilarning yosh, psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan pedagogik faoliyat ularning muloqot ko'nikmalarini yanada samarali rivojlantirish imkonini beradi.

O'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish jarayoni kompleks yondashuvni talab etishini, bunda pedagogik metodlar, psixologik omillar va ta'lim muhitining o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etishini tasdiqlaydi.

Xulosa. O'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlanish darajasini o'rganish natijalari shuni ko'rsatdiki, mazkur jarayon murakkab pedagogik-psixologik tizim bo'lib, u bir qator omillar ta'sirida shakllanadi. Tadqiqot davomida kommunikativ kompetentlikning kognitiv, emotsional va xulq-atvoriy komponentlari o'zaro uzviy bog'liqlikda rivojlanishi aniqlanib, ularning uyg'unligi o'quvchilarning samarali muloqot qilish qobiliyatini belgilashi asoslandi. Shuningdek, o'smirlik davriga xos psixologik xususiyatlar – o'z-o'zini anglash, tengdoshlar bilan muloqotga ehtiyojning ortishi, emotsional beqarorlik – kommunikativ kompetentlik rivojlanishiga ijobiy hamda ayrim hollarda salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqladi. Shu bois, ta'lim jarayonida ushbu xususiyatlarni hisobga olish zaruriy shart hisoblanadi. Shu bilan birga, ijobiy pedagogik muhit yaratish, individual yondashuvni qo'llash hamda o'quvchilarning faolligini qo'llab-quvvatlash kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning muhim shartlari sifatida e'tirof etildi. O'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish tizimli, maqsadga yo'naltirilgan va kompleks yondashuvni talab etadi. Mazkur tadqiqot natijalari ta'lim amaliyotida o'quvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Slavin R.E. Educational Psychology: Theory and Practice. – Boston: Pearson, 2018.
2. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
3. Karimova V. Psixologiya. – Toshkent: 2020.
4. Mavlonova R. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: 2019.
5. Ismoilova Z.K. Pedagogika. – Toshkent: 2021.
6. Muslimov N.A., Abdullayeva Q.M. Pedagogik kompetentlikni shakllantirish nazariyasi va texnologiyasi. – Toshkent: 2014.
7. Ziyodullayeva S.Sh., Norbo'tayeva Sh.N. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish texnologiyasi. // Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi, 2025.
8. Ahmed R., Usman M., Khan N. Impact of active learning strategies on student engagement. // Innovations in Education and Teaching International, 2019.